

Pareltsjes

infoblad van het Archief- en Documentatiecentrum Rossum
(onder auspiciën van de Dorpsraad van Rossum)
pareltsjesrosum@gmail.com

nummer 14, april 2022

Over droevige gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, naar aanleiding van een foto, uit het archief van Alie Cretier- van der Kaay

Deze schoolfoto is voor de Tweede Wereldoorlog genomen, achter de voormalige openbare school aan de Slotselaan. Broer Cretier en zijn vrouw Alie, beide inmiddels overleden, hadden een uitgebreide collectie oude schoolfoto's, waaruit geput is voor een serie foto's die destijds in het plaatselijke Rossums Nieuwsblad zijn gepubliceerd. We kozen er een uit om hier in een Pareltsje te publiceren. Het is er een met een droevige achtergrond. Welke kinderen op de foto staan, hebben Broer en Alie achterhaald. Daarom konden zij de namen van de kinderen op deze foto noemen.

Midden in de achterste rij staat een meisje. Dit is Josine van Gelder, geboren in 1930. Oudere Rossummers kennen haar wellicht onder de naam Josée van Gelder. Ze heeft een mooie, grote strik in het haar, zoals veel meisjes in die tijd hadden. Enkele jaren later staat zij op een foto - weer met een mooie strik - die in 1940 genomen is in de achtertuin van de familie Van Gelder, voor het konijnenhok, met haar twee jongere broertjes.

Het gezin Van Gelder is joods. De vader van Josée, Abraham van Gelder, woonde met zijn gezin aan de Maasdijk op nummer 70. Hij was getrouwd met Hester Mozes. Zijn schoonvader, Abraham Mozes, had er een winkel in manufacturen. Na Abrahams overlijden in 1941 zette zijn schoonzoon de manufactuurwinkel voort. Er woonde bovendien nog een tante, de ongehuwde zuster van Abraham Mozes, bij de familie Van Gelder in huis.

In zijn boek uit 2017 'Als ik in Vught ben, probeer me dan eens te schrijven; De ondergang van de joodse gemeenschap in Zaltbommel, Rossum en Herwijnen' beschrijft de Bommelse historicus Aart Vos hoe het met deze families in de oorlog is vergaan. Het boek werd uitgegeven door de Stichting Mikwe in Zaltbommel.

De briefwisseling die Josina in de jaren 1941, '42 en '43 voerde met haar vriendinnetje in Rotterdam is een aangrijpend onderdeel van het boek. Ze gaat in 1942 nog naar school, schrijft Josina, omdat er gaskachels zijn. Die school is in Den Bosch, want de bezetter verplichtte joden om naar die school te gaan. De gemeente Rossum vergoedde daarvoor de reiskosten. Ze mocht niet meer naar de school in Rossum. De Duitse overheid neemt in de loop van de bezetting meer en meer maatregelen om joden te isoleren. Joden verplichten naar een door de Duitsers aangewezen school te gaan, is daar een voorbeeld van.

In de briefwisseling komen ook zaken aan de orde die schrijnend zijn. In Zaltbommel zijn 30 mensen (naar Westerbork) getransporteerd, zo schrijft Josina op 22 november 1942. 'Wij gelukkig niet.' Nog niet, maar de dreiging van een transport hangt het gezin permanent boven het hoofd. Waarschijnlijk zonder zich ervan bewust te zijn wat het uiteindelijke doel ervan is: de vernietiging van joden. Op 9 april 1943 is het zover en moet de familie zich in Zaltbommel melden om op transport te worden gesteld naar Vught. Men gaat te voet naar Zaltbommel, een tocht die minstens anderhalf uur kost. 'We houden goede moed en onze kop omhoog.' Al spoedig worden de kinderen vanuit Vught met het zogenoemde kindertransport naar Westerbork gebracht en een dag later verder naar Sobibor getransporteerd. Daar worden de kinderen Van Gelder direct na aankomst vergast.

Josée van Gelder zal een spontaan en sociaal meisje zijn geweest. Op de foto's en uit haar brieven geeft ze de indruk ook een vrolijk kind te zijn. In Rossum

speelde ze volop met vriendinnetjes die bij haar in de buurt woonden, op de Maasdijk bijvoorbeeld. In een huis aan het Baarpad, het pad naast hun huis, wonen ook vriendinnetjes. Die schrijft ze vanuit kamp Vught een lieve brief:

'Lieve Corry en Martha,
Hoe gaat het met jullie? Met ons gaat het gelukkig goed. Je bent vriendelijk bedankt voor het pakketje. De limonadesiroop was heerlijk. Hoe gaat het op school Corry? Laat de brief ook aan de burens lezen. We hebben een cabaretavond. Zo leuk. Ga je nog wandelen Zondags? Heb je nu een andere vriendin of zijn jullie nog altijd samen? Hoe gaat het met de familie Struyk? Emile en Silo zien er net uit als de kinderen van de Singel. Hoe gaat het met jou, Martha? Doe de groeten maar aan je ouders. To, we hebben tante Sof ook ontmoet. Ze zag er nog goed uit. Oma hebben we ook ontmoet. Hoe gaat het met Jo en der zoontje? Doe ze de groeten van mij. Geef de groeten aan alle bekenden. Er is hier een school. Ik zit nog altijd in de 5e klas. Tante Meta en Oom Moos zijn hier ook. Nu weet ik niets meer. Doe de groete aan alle.
Veel groete van Josée'

Voor het woonhuis van de familie Van Gelder zijn door het project Stolpersteine gedenksteden gelegd, die de herinnering aan de familie Van Gelder in ere wil houden. Wij proberen daaraan mee te werken door er in dit Parelje aandacht aan te besteden.

Echtpaar Verharen ontvangt het Verzetskruis

13 maart 1964 is voor Johan Verharen en zijn vrouw Geertruida een bijzonder eervolle dag. Zij zullen uit handen van de burgemeester van Rossum het Verzetskruis ontvangen. Dat gebeurt enige dagen later in het gemeentehuis in Rossum. Wat heeft het echtpaar gedaan om deze bijzondere onderscheiding te mogen ontvangen? Verharen en zijn vrouw exploiteren al voor de oorlog het bekende Rossumse café-restaurant Laanzicht. Dat is in de oorlog ook nog het geval. Zij zijn door het verzet gevraagd onderdak te verlenen aan enkele joodse mensen uit

Amsterdam. Daar hebben ze even over moeten nadenken, of zij aan dit verzoek wilden inwilligen om dat het gevaarlijk is dit te doen. Maar ze besloten het te doen. Zij maakten een kamer vrij op de eerste verdieping, waar de drie joodse onderduikers konden verblijven. Tegelijkertijd verboden ze hun kinderen boven te komen, om het gevaar van ontdekking zo klein mogelijk te laten zijn. Het lukte, want de onderduikers hebben de oorlog overleefd. Het was nog spannend toen de inwoners van Rossum van de bezetter het bevel kregen Rossum te verlaten. Hoe

neem je dan drie onderduikers mee? Het echtpaar Verharen besloot met hun kinderen in twee groepjes te vertrekken naar familie in de Hurwenensche straat

in Hurwenen. In het ene groepje liepen twee onderduikers mee, in het andere de derde. Men kwam zo zonder problemen veilig in Hurwenen aan.

het verzetskruis

de plaats waar de drie joodse onderduikers gedurende de laatste oorlogsjaren ondergedoken waren was het rechter raam op de eerste verdieping van Laanzicht

Het kordate optreden van Rossums Burgemeester Van Goelst Meijer tijdens de Tweede Wereldoorlog

Als de oorlog begint, is Adriaan van Goelst Meijer burgemeester van Rossum. Hij was opgeleid als officier in het Nederlands-Indische leger en had de eed van trouw afgelegd. In een artikel in het tijdschrift Mars et Historia uit 1988 (p.79-87) wordt zijn bijdrage aan het verzet beschreven. Het verzet, waar hij vanaf het begin van de oorlog mee begon, als consequentie van de eed, die hij als officier had afgelegd en die volgens hem onder alle omstandigheden geldig was.

Ook als burgemeester nam hij standpunten in die de Duitse bezetter zonder twijfel irriteerde. Maar die Van Goelst Meijer koos voor zijn verantwoordelijkheid voor de gemeente waarvan hij burgemeester was. We geven hier drie voorbeelden van. De gegevens daarvoor kan men terugvinden in het archief in Tiel.

De Duitsgezinde NSB had in de Tweede Wereldoorlog een grote aanhang in Dreumel. De NSB had er een sterke WA-afdeling, die gewoonlijk 'zwart-hemden' genoemd. WA staat voor 'Weerbaarheids-Afdeling'. Formeel was de WA een organisatie met onbewapende leden, maar zij traden in veel gevallen op als paramilitaire knokploeg. Ook hielden WA-ers uit Dreumel marsen in omliggende gemeenten, bedoeld om leden voor de NSB te werven. Ook in Rossum werden er marsen gehouden, bijvoorbeeld op 12 augustus 1941. Die marsen werden als intimiderend ervaren en frustreerden daarom menigeen. Rossummers die toekeken namen er aanstoot aan en maakten schampere opmerkingen, wat niet in goede aarde viel bij de WA-ers. Een van de toeschouwers had 'een vraagteken met zijn vinger' gemaakt. De leider van de WA-groep eiste daarop van de Burgemeester dat hij een proces verbaal tegen deze man zou opmaken. Een eis die Van Goelst Meijer resoluut afwees, zoals hij in een brief aan de Procureur Generaal bij het Gerechtshof in Arnhem schreef. Maar de Dreumelse WA-groep liet het

daarbij niet zitten en hield op 15 augustus weer een mars in Rossum. Een duidelijke provocatie dus, die tot 'ongeregeldheden' (vechtpartijen) leidde, waarbij een Rossummer door een WA-er met een boks-beugel werd neergeslagen. In een brief aan het provinciebestuur vroeg Van Goelst Meijer met klem om actie, zodat de WA-groep uit Dreumel zich aan de wetten en voorschriften zou houden. Dit hield in dat de burgemeester voor openbare activiteiten van de WA in Rossum zijn toestemming zou moeten geven en dat de WA tijdens haar acties niet gewapend zou zijn, ook niet met boksbeugels.

Het tweede voorbeeld betreft de opdracht, zo niet de aanwijzing van de bezettende macht, om manlijke inwoners van de gemeente die tussen 1 januari 1918 en 1 januari 1922 geboren waren, te melden bij het Gewestelijke Arbeidsbureau. Van Goelst Meijer schrijft aan de secretaris-generaal van het departement van Sociale zaken: 'Het feit, dat de opgave aan het Gewestelijk Arbeidsbureau moet worden gedaan, wettigt het vermoeden, dat de opgave benodigd is voor het te werk stellen van deze inwoners in Duitsland.' Hij wil weten of de melding tot vrijwillige of gedwongen tewerkstelling zal leiden. En hij wil de verzekering dat deze tewerkstelling voor de arbeiders 'niet de verplichting zal meebrengen aan krijgsverrichtingen tegen hun vaderland deel te nemen.' Met andere woorden, een brief van een burgemeester - iemand met gezag - die zeer tegen het voornemen van de Duitse bezetter inging. Een gezagdrager waarvan men eiste dat deze, zonder aanmerkingen, de belangen van de Duitsgezinde overheid zou behartigen.

Het derde voorbeeld gaat over het feit dat de 'Beauftragte' van de bezetter in de provincie Gelderland Van Goelst Meijer aanspreekt op het feit dat hij heeft meegewerkt aan de sloop van een leegstaand landhuis van de familie Van Randwijck.

Rossummers weten dat dit gaat over het Rentmeesterhuis, waarin de Duitsers een 'Jugendheim' hadden willen vestigen. De eigenaar, mevrouw Boreel, geboren baronesse Van Randwijck, wilde dit ten koste van alles voorkomen. Zij nam daarover contact op met de burgemeester. Deze verleende haar snel een sloopvergunning, waardoor het huis kon worden afgebroken. Had Van Goelst Meijer daarmee 'sabotage' gepleegd? Directe arrestatie dreigde. Maar met een kordate actie wist hij dit te voorkomen. Dat

ging goed tot april 1942, toen enkele van zijn contacten in het verzet werden opgepakt. Van Goelst Meijer en zijn gezin doken onder, maar keerden terug toen hem bleek dat de Duitsers geen bijzondere belangstelling voor hem hadden. Dit veranderde echter toen aan het eind van 1942 een ploeg van 7 soldaten in Rossum aan zijn huis langs kwamen om hem te arresteren. De wijze waarop hij toen de dans ontsprong, is het onderwerp van een latere beschrijving.

Dominee Cees de Jong betrokken bij het onderbrengen van joodse kinderen in '43-'44

Op 18 augustus 1940 wordt C.R. de Jong hervormd predikant te Rossum. Hij is geboren in 1911 en dan dus 29 jaar oud. In november 1943 komt hij in contact met de bekende verzetsstrijders Ted Meines en Jan van den Boomgaard, die zich tot taak hadden gesteld joodse kinderen in de Betuwe onder te brengen. De Jong ondersteunde deze verzetsgroep. Vanaf eind december 1943 komt de groep enige keren bijeen in de pastorie te Rossum. Ted Meines schrijft dat hier het (tijdelijk) het hoofdkwartier van de groep

wordt gevestigd. Maar in een brief aan de auteur Bert Jan Flim die de geschiedenis van de hulp aan joodse kinderen in de jaren '42-'43 beschreef laat Meines merken dat het zoeken naar adressen voor het onderbrengen van joodse kinderen in de Bommelerwaard (helaas) geen succes was. Dominee De Jong moest echter al in maart 1944 onderduiken. Het zat de groep rond Meines niet mee en zij besloten hun activiteiten te verleggen naar Twente.

Feest in Rossum naar aanleiding van de bevrijding

Op de praalwagen wapperen de vlaggen van de landen van de bevrijders van Nederland. De fanfare zit ook op de eerste wagen in de optocht. Ze speelt liederen die de bevrijders meenamen en natuurlijk het Wilhelmus. Op de achtergrond zien we een

tweede wagen in de optocht, die getrokken wordt door een paard. Wie kan meer vertellen over deze gedenkwaardige gebeurtenis in 1945? Neem dan contact op met het Archief- en Documentatie Centrum! Mail naar pareltjesrossum@gmail.com